

DELTA GOVERNANCE SCENARIO'S: TOEKOMSTDENKEN ALS ROBUUST- HEIDSTOETS VOOR DE GOVERNANCE VAN KLIMAATADAPTATIE

Arwin van Buuren, Jitske van Popering-Verkerk*

■ De noodzaak van delta governance scenario's¹ – Het denken over ontwikkelingen op de lange termijn zit in de cultuur van het Nederlandse waterbeleid. Zo worden alle dijken gebouwd voor een periode van ten minste vijftig jaar. En wordt al sinds de Deltawerken nagedacht over klimaatverandering. Op dit moment zien we hoe in het Deltaprogramma zelfs wordt nagedacht over het waterbeleid tot 2100. In het Deltaprogramma is veel aandacht voor het gebruik van scenario's. De klimaatscenario's van het KNMI dienen daarbij als basis, maar deze worden in de zogenoemde deltasenario's aangevuld en verrijkt met scenario's over economische ontwikkeling (WLO scenario's).

Het is echter opvallend dat de deltasenario's niet of nauwelijks ingaan op de vraag hoe de rol van de overheid en de verhouding tussen overheid, markt en samenleving zou kunnen veranderen. Tegelijkertijd zijn deze vragen zeer relevant om keuzes te maken die niet alleen in verschillende klimatologische en economische scenario's houdbaar zijn, maar die ook rekening houden met mogelijke ontwikkelingen in de handelingsruimte die de overheid heeft (of krijgt) om deze keuzes uit te voeren. In dit artikel zullen we een eerste voorzet geven voor governance scenario's voor het Nederlandse waterbeleid, oftewel *delta governance scenario's*. Dit doen we onder de volgende hoofdvraag: *wat zijn mogelijke governance scenario's in het Nederlandse waterdomein en hoe kunnen deze delta governance scenario's helpen bij het komen tot haalbare, legitieme en uitvoerbare besluiten?*

Scenario's om te komen tot haalbare, legitieme en uitvoerbare besluiten

Het gebruik van scenario's om te komen tot besluitvorming, is ontstaan in de jaren '60. In deze jaren komt het idee dat de samenleving maakbaar is steeds meer onder druk te staan. In reactie hierop ontstaat in beleidsprocessen de zoektocht om in de niet maakbare samenleving toch tot goede besluiten te komen. In deze context worden voor het eerst scenario's gebruikt in besluitvormingsprocessen. Bekende voorbeelden hiervan zijn de scenario's die Shell gebruikt om haar bedrijfsstrategie te bepalen (jaren '70) (Van Asselt et al. 2010; Schoemaker, 1993).

Maar wat zijn scenario's precies? De kern van scenario's is dat het denken over verschillende

toekomst worden gebruikt om besluiten op te funderen. Dit wordt helder verwoord door Schwartz (1991: 4): scenario's zijn *"a tool for ordering one's perceptions about alternative future environments in which one's decisions might be played out. Alternatively, scenarios can be regarded as a set of organized ways for us to dream effectively about our own future"*.

Het denken over scenario's is dus geen doel op zich, maar het is een werkwijze om tot strategische besluiten te komen. Hieruit volgt ook dat scenario's niet bedoeld zijn als voorspellingen, maar als een werkwijze om informatie over mogelijke toekomst te verkrijgen, eigen te maken en te beoordelen. Kenmerkend voor deze informatie is dat het gericht is om het gehele 'plaatje' te beschouwen, oftewel scenario's bevatten

* Auteurs zijn beiden werkzaam aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Afbeelding 1:
Schematische weergave van governance elementen in WLO scenario's

vaak het gehele systeem met aandacht voor zowel interne als externe ontwikkelingen (Chermack, 2004; Sharp & Van der Heijden, 2007; Shearer, 2005).

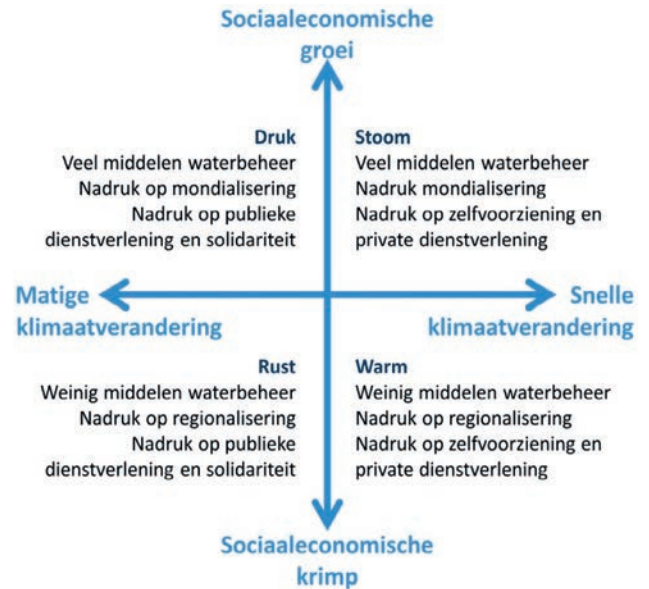
Scenario's kunnen op heel verschillende manieren worden ingestoken. Een aantal verschillen willen we hier benoemen. Allereerst het doel van scenario's. Scenario's worden gebruikt voor het inhoudelijke resultaat dat zij opleveren, maar worden ook gebruikt vanwege het proces waarin mensen gezamenlijk nadenken over mogelijke toekomst (Biggs et al. 2007; Hulme & Dessai, 2008).

Een tweede verschil is hoe de relatie tussen heden en toekomst wordt gelegd. Zo kan vanuit het heden naar de toekomst worden geredeneerd of kan een toekomstbeeld geschetst worden. Er kan gekozen worden voor één scenario of voor meerdere scenario's. Scenario's kunnen descriptief worden ingestoken of juist normatief, bij de eerste hebben voorkeuren een zo klein mogelijke rol en bij de tweede hebben voorkeuren juist wel een rol (Anderson, 2010; Van Asselt et al. 2010; Biggs et al. 2007; Shearer, 2005).

Ten derde kan de werkwijze verschillen. Zo kan in het ontwikkelen van scenario's berekenen centraal staan, maar ook verbeelden en tekenen, of het ontwikkelen van redenerlijnen, of het beschrijven van de scenario's in verhalen, of het formuleren van dilemma's, etcetera (Anderson, 2010; Sharpe & Van der Heijden, 2007).

Scenario's in het waterdomein en de rol van governance hierin

Binnen het Nederlandse openbaar bestuur is de nodige ervaring met scenario's. Inspirerende voorbeelden zijn de IPO scenario's over het openbaar bestuur en de consequenties daarvan voor de rol van de

Afbeelding 2:
Schematische weergave van governance elementen in Deltascenario's

provincies (IPO, 2013) en de toekomstverkenning die de gemeente Haarlemmermeer in 2013 liet uitvoeren (Van Leeuwen & In't Veld, 2013). Organisaties als Rijkswaterstaat hebben meerdere malen de scenariomethode gebruikt om te reflecteren op de eigen rol en functie (Van Twist et al. 2009).

In het waterdomein is een aantal scenario's van belang. Allereerst zijn er scenario's over de ontwikkeling van de fysieke omgeving. De meeste bekende scenario's hierin zijn de klimaatscenario's van het Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut (KNMI, 2014). Dit type scenario's focust op fysieke ontwikkelingen en kijkt dus niet naar governance.

In het waterdomein wordt ook veel gebruik gemaakt van de scenariostudies *Welvaart en Leefomgeving (WLO)* van de planbureaus (CPB e.a. 2006). In deze studie worden vier scenario's geschetst aan de hand van twee dimensies: nationaal – internationaal en publiek – privaat. Hieruit komen vier scenario's voort (zie afbeelding 1). Governance heeft geen directe rol in deze scenario's, indirect worden in elk scenario wel governance kenmerken genoemd.

Een derde set van scenario's dat veel gebruikt wordt in het waterdomein zijn de Deltascenario's (Deltares en PBL, 2011; KNMI e.a. 2013). Deze scenario's zijn een combinatie van de eerder genoemde KNMI en WLO scenario's, en zijn ontwikkeld voor het Deltaprogramma. In de Deltascenario's zijn op basis van de KNMI en WLO scenario's twee dimensies gesteld: sociaaleconomische krimp – sociaaleconomische groei en matige klimaatverandering – snelle klimaatverandering. Op basis hiervan zijn vier scenario's ontwikkeld (zie afbeelding 2). Net als in de WLO scenario's wordt in de Deltascenario's niet expliciet aandacht besteed aan governance.

We zien dus dat in de scenario's die op dit moment het meest worden toegepast in het waterdomein, de aandacht voor governance relatief beperkt is. De elementen die er wel in zitten, richten zich met name op de relatie met Europa en op de relatie tussen publiek en privaats.

Delta governance scenario's

Vanwege de beperkte aandacht voor governance in de scenario's die op dit moment worden gehanteerd in het waterdomein, willen we in dit artikel een eerste voorzet doen voor delta governance scenario's. Vanuit de constatering dat overheden te maken hebben met een context die hun handlingsruimte sterk beïnvloed, benaderen wij governance scenario's descriptief; de scenario's beschrijven mogelijke toekomsten die de handlingsruimte van overheid beïnvloeden.

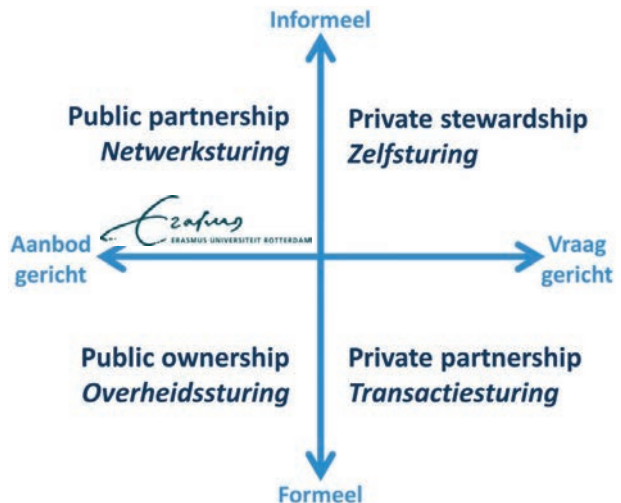
Er zijn veel verschillende manieren om governance scenario's te ontwikkelen en te typeren. De kunst is in ieder geval om te zoeken naar de mogelijke trends die zich kunnen voltrekken en die het meest bepalend zijn voor governance. Op basis van een eerste analyse van relevante literatuur constateren we twee belangrijke trends die we kunnen hanteren om de dimensies van mogelijke scenario's te achterhalen. .

Een eerste belangrijke dimensie van twee tegengestelde trends heeft te maken met de vraag naar de rol van overheid in relatie tot de burger en de markt. Blijven overheden er alles aan doen om te voorzien in datgene wat zij denkt dat de samenleving nodig heeft? Of vindt er een verschuiving plaats waarin markt en burger meer aan zet zijn, en waarbij de overheid vooral reageert op een eventuele vraag? In het eerste geval groeit de overheidsbemoeienis verder, terwijl in het laatste geval de overheid zich terugtrekt. Een tweede belangrijke dimensie heeft te maken met de stijl van sturing. Komt de focus vooral te liggen op geformaliseerde afspraken in wetten, regels en contracten, waarbij formele rollen en verantwoordelijkheden sturend zijn voor de wijze waarop partijen met elkaar omgaan? Of komt de focus juist te liggen op informeel handelen op basis van wederzijdse afstemming, convenanten, procesdocumenten, waarbij gezamenlijkheid op basis van ervaren wederzijdse afhankelijkheid centraal staat.

Dit leidt ertoe dat we twee dimensies kunnen definiëren:

AANBODGERICHT – VRAAGGERICHT

Deze as belicht de positiekeuze van de overheid in een

Afbeelding 3:
Delta governance scenario's

bepaald beleidsterrein, waarbij het gaat om de vraag hoever de overheid haar eigen verantwoordelijkheid vindt gaan en in hoeverre zij ook naar andere partijen kijkt om verantwoordelijkheid te nemen, taken overlaat of overdraagt en alleen zelf in actie komt als daartoe een expliciete vraag is;

FORMEEL – INFORMEEL

Deze as betreft de wijze van sturing door de overheid, zoals hierboven toegelicht. In een meer formele stijl baseren partijen zich op expliciete afspraken omtrent de verdeling van rollen en verantwoordelijkheden, in een meer hiërarchisch gerichte interactie, waarbij naleving een belangrijke waarde is. In een meer informele stijl gaat samenwerking vooral op basis van gelijkheid en wederkerigheid, op basis van onderling overleg en afstemming.

Deze assen leveren vier delta governance scenario's op. Deze zijn genoemd in afbeelding 3 en beschreven in de onderstaande paragrafen. Omdat wij vooral geïnteresseerd zijn in de relatie tussen governance scenario's en bijpassende sturingsstijl, is voor elk scenario zowel de naam als de wijze van sturing vanuit de overheid aangegeven.

Public ownership – overheidssturing. De overheid voorziet – veelal op eigen kracht en houtje – in datgene wat volgens haar nodig is om een samenleving goed te laten functioneren. Daarbij bedient zij zich van haar formele bevoegdheden en haar vermogen om te komen tot realisatie van collectieve doelen. Medewerking wordt afgedwongen op basis van de formele publiekrechtelijke bevoegdheden van die overheid.

Private partnership – transactiesturing.

Marktmechanismen worden ingezet om collectieve goederen te realiseren. Goed gedrag wordt beloond en slecht gedrag wordt bestraft, goederen worden

	Public ownership Overheidssturing	Private partnership Transactiesturing	Public partnership Netwerksturing	Private stewardship Zelfsturing
Beschrijving	Gezamenlijke overheden dragen zorg voor beheer van collectieve voorzieningen, samenwerking is gericht op efficiency en ketenoptimalisatie	Overheden proberen door inschakeling van markt hun beleidsdoelen te arrangeren	Gezamenlijke overheden werken aan integrale opgaven, samen met private en maatschappelijke partijen	Burgers, maatschappelijke en private partijen zijn verantwoordelijk voor delen van collectieve voorzieningen en publieke partijen sturen op randvoorwaarden en incentives
Basis	Dwingende voorschriften of overheidsinterventies	Marktmechanisme, prijsprikkels	Samenwerking en netwerken	Zelfregulering
Uitwerking	Normen, vergunningen, regels, voorschriften, realisatie publieke goederen in eigen beheer	Heffingen, subsidies, compensaties, prijsvragen, contracten, concessies	Keten-samenwerking, partnerschappen, overeenkomsten, convenanten, bestuursakkoord	Benchmarking en certificering. Maar ook gedragsbeïnvloeding en maatschappelijk aanbesteden.
Motief	Overheden dwingen andere partijen om zich te conformeren aan overheidsbeleid en voorzien in publieke voorzieningen	Private en maatschappelijke partijen worden zelf verantwoordelijk voor het nemen van besluiten, waarbij gewenst bedrag wordt 'beloond' of ongewenst gedrag 'belast'	Overheden en andere actoren zoeken naar allianties op basis van erkenning wederzijdse afhankelijkheid	Gebaseerd op versterken van zelfregulerend vermogen van private of maatschappelijke actoren

Tabel 1. De vier delta governance scenario's samengevat

geleverd wanneer er vraag naar is en door de partij die dit het meest efficiënt kan doen. Private partijen en burgers worden zo expliciet aangesproken hun eigen verantwoordelijkheid te nemen en de consequenties van hun eigen beslissingen onder ogen te zien.

Public partnership – netwerksturing. Het voorzien in collectieve goederen wordt verzorgd door de samenwerkende overheden in samenwerking met maatschappelijke actoren. De nadruk ligt op consensusgerichte samenwerking, waarbij overheden hun agenda in sterke mate laten medebepalen door maatschappelijke en private belangen. De uitvoering van deze agenda wordt in samenwerking, gebiedsgericht opgepakt.

Private stewardship – zelfsturing. Het initiatief komt uit de samenleving. Zelforganiserende groepen actoren (burgers, ondernemers en belangengroepen) nemen het voortouw om hun eigen broek op te houden in het licht van veranderende omstandigheden. Zij voelen zich aangesproken om binnen hun eigen verantwoordelijkheid bij te dragen aan het oplossen of voorkomen van maatschappelijke problemen.

Toepassing van de delta governance scenario's

Om te kijken of de governance scenario's ook daadwerkelijk helpen om te komen tot haalbare, legitieme en uitvoerbare besluiten, hebben we de scenario's een aantal keer toegepast in de praktijk van water governance: voor de voorbereiding van een nieuw Waterbeheerplan 2014 – 2018 voor het Hoogheemraadschap Delfland, voor de discussie omtrent de governance van meerlaagsveiligheid (in opdracht van het Deltaprogramma Nieuwbouw en Herstructurering) en voor een workshop omtrent het vraagstuk van zoetwater tijdens de praktijkdag Kennis voor Klimaat (voorjaar 2014).

GOVERNANCE SCENARIO'S VOOR HET WATERBEHEERPLAN 2014 – 2018 DELFLAND

Op verzoek van het hoogheemraadschap Delfland hebben we meegedacht over verschillende scenario's om duidelijk te krijgen wat de agenda zou moeten worden voor het nieuwe Waterbeheerplan. De governance scenario's maakten vooral duidelijk hoe de rol van het Hoogheemraadschap kan verschillen, als gevolg van ontwikkelingen in de omgeving. Dit komt

bijvoorbeeld sterk tot uitdrukking met betrekking tot haar taak inzake het tegengaan van wateroverlast. De vraag werd gesteld of het Hoogheemraadschap dit te allen tijde moest blijven voorkomen of dat er een moment kan komen dat dit veel meer een eigen verantwoordelijkheid van de burgers zou moeten worden. Andersom riep het de vraag op of het Hoogheemraadschap niet veel actiever moest meebewegen met maatschappelijke trends, zoals de groeiende rol voor maatschappelijk initiatief. Uitkomst van de scenario-oefening was dat het Hoogheemraadschap het denken in termen van adaptatiepaden ging verbinden aan het denken over haar eigen rol. Daarmee kwam de vraag op de agenda: hoe gaan we ons als Hoogheemraadschap voorbereiden op een andere (kleinere) rol en hoe zorgen we ervoor dat onze omgeving zich daarop aanpast? En hoe kunnen we private partijen faciliteren om bij te dragen aan onze wateropgave, door voor hen ook verdienmogelijkheden te genereren?

GOVERNANCE SCENARIO'S VOOR MEERLAAGSVEILIGHEID

Ten behoeve van het Deltaprogramma Nieuwbouw en Herstructurering is – in samenwerking met Deltares – een denkoefening verricht hoe de rol van de overheid eruit zou zien in verschillende governance-scenario's. Daarbij was de aandacht met name gericht op de vraag hoe in de vier verschillende scenario's een waterrobuuste ruimtelijke inrichting van de grond zou kunnen komen. In het bijzonder zijn de scenario's *public ownership* en *private partnership* uitgewerkt.

In het scenario *public ownership* is het de overheid die zich verantwoordelijk blijft voelen voor het realiseren van waterveiligheid. Dit doet zij door zelf – bijvoorbeeld via een aangescherpte watertoets – te zorgen dat de ruimtelijke inrichting waterrobuust is. Daar waar het toegestaan wordt dat private partijen het toegenomen risico afwentelen op de overheid, zorgt de overheid voor de benodigde investeringen om dat risico weg te nemen.

In het scenario *private partnership* zijn de private ontwikkelaars aan zet. Zij kunnen op diverse manieren verantwoordelijkheid nemen voor het risico dat ontstaat als gevolg van ruimtelijke ontwikkelingen. Bijvoorbeeld door zelf dat risico met aanvullende maatregelen te mitigeren. Of door het af te kopen met behulp van een extra storting aan het waterschap. Of door hun klanten voor de keuze te stellen extra maatregelen te bekostigen of zich te verzekeren tegen het risico van overstromen.

GOVERNANCE SCENARIO'S VOOR ZOETWATER²

In de workshop 'governance scenario's voor zoetwater' (praktijkdag Kennis voor Klimaat, 13 maart 2014) is met een groep ambtenaren en onderzoekers betrokken bij het Deltaprogramma gekeken wat de vier governance scenario's betekenen voor de governance van zoetwater.

In de workshop zijn met het oog op 2030 twee scenario's uitgewerkt: *public ownership* (overheidssturing) en *private stewardship* (zelfsturing). In het scenario overheidssturing is de overheid in 2030 bepalend voor de governance van zoetwater door het stellen van kaders en door sturing op de ruimtelijke ordening. Het zoetwaterbeleid is centraal georganiseerd om zo besluiten op één plaats te nemen en expertise te bundelen. In het scenario zelfsturing, is in 2030 een governance van zoetwater die vergelijkbaar is met de governance van energienetwerken en spoorwegen. De overheid is verantwoordelijk voor het hoofdwatersysteem (net als Tennet en ProRail) en stelt heldere kaders over wat verwacht kan worden uit het hoofdwatersysteem. Binnen deze kaders kunnen gebruikers en aanbieders de governance van zoetwater vanuit het regionaal watersysteem zelf organiseren.

Lessen uit de toepassing van de governance scenario's

Uit de verschillende toepassingen van de scenario's kunnen we een aantal generieke lessen trekken. Met name de toepassing op het zoetwatervraagstuk laat zien dat een scenario-oefening helpt bij het kritisch reflecteren op gemaakte keuzen ten aanzien van rol en instrumentarium. In dit domein zien we dat de huidige sturing tot op heden gedomineerd wordt door de principes van netwerksturing en overheidssturing. De overheid voelt zich verantwoordelijk voor het voorzien in voldoende zoetwater en geeft deze verantwoordelijkheid zoveel mogelijk in samenspraak met andere partijen vorm.

Tegelijkertijd zien we dat in toenemende mate private partijen zelf de handen ineenslaan om minder afhankelijk te zijn van publieke dienstverlening. Zij experimenteren met het zelf vasthouden van water, het opslaan van water en onderlinge coöperatieve verbanden waarbinnen zoetwater kan worden verdeeld. Ook wordt er (zij het slechts spaarzaam) nagedacht over meer marktgerichte instrumenten, waarbij beprijzing van zoetwater als een mogelijkheid wordt verkend. In een dergelijk speelveld zien we hoe governance scenario's helpen om kritisch te zijn op

de eigen rol van de overheid en dan met name op de houdbaarheid van governance keuzes die nu aan de orde zijn.

Het denken in termen van governance scenario's is dus om meerdere redenen bruikbaar. Het helpt in de eerste plaats om veel systematischer dan gebruikelijk te kijken naar mogelijke sturingsvormen die toegepast kunnen worden om beleidsdoelen te realiseren. Daarbij helpen de scenario's ook om te reflecteren op de vraag hoe volhoudbaar deze sturingsvormen zijn, onder invloed van veranderende maatschappelijke omstandigheden. Zo kunnen betrokkenen komen tot een analyse van de voors en tegens van diverse sturingsvormen en kunnen ze ook nadenken over het inzetten van buigtrajecten waarbij de sturingsstijl gaandeweg evolueert. Het denken in termen van scenario's helpt ook om te reflecteren op de rol en positie van de eigen organisatie. De vraag die de scenario's kunnen oproepen is in hoeverre de eigen organisatie niet actiever mee moet bewegen met bepaalde maatschappelijke trends en zelf bewuster de teruggred in gang zou moeten zetten en taken zou moeten overlaten aan de markt of de samenleving.

Reflecties: hoe bruikbaar zijn governance scenario's

Bewust zijn de ontwikkelde delta governance scenario's zodanig gedefinieerd dat ze losstaan van de vier delta scenario's. Daar zijn tenminste twee zwaarwegende redenen voor:

- In de delta scenario's wordt weliswaar ingegaan op twee belangrijke trends, maar deze staan – hoewel die consequenties hebben voor de rol en de wijze van optreden van de overheid – goeddeels los van de vraag welke rol en verantwoordelijkheden overheden opeisen en de ruimte die ze daarvoor krijgen vanuit markt en samenleving. Dat betekent dat elk deltascenario ruimte laat voor verschillende governance scenario's;
- De positie en rol van de overheid hangt af van andere trends die zich autonoom van klimaatontwikkelingen voltrekken. Deze trends hebben andere oorzaken. Governance trends kunnen zich in alle deltascenario's voltrekken. Trends kunnen wel worden versterkt onder invloed van bijvoorbeeld klimaatverandering. Het ligt in de rede om te veronderstellen dat ernstige klimaatverandering enerzijds zal leiden tot een roep om een krachtig overheidsoptreden, maar

dat het anderzijds overheden ook zal dwingen om na te denken over wat zij wel en niet waar kunnen maken.

Soms lijkt het denken in termen van 'mogelijke toekomsten' in het licht van governance-vraagstukken lastig, juist omdat overheden en andere partijen deze toekomst zelf beïnvloeden. Tegelijkertijd wordt de handelingsruimte van overheden sterk beïnvloed door ontwikkelingen waar de overheden zelf weinig invloed op uit kunnen oefenen. Er kan dus wel degelijk gesproken worden van mogelijke toekomsten (descriptief), zij het wel met de notie dat in het verkennen van governance scenario's wenselijke rollen en taken van de overheid een rol spelen (normatief). De delta governance scenario's zijn niet wederzijds uitsluitend. Bij de toepassing van de scenario's blijkt dit juist te helpen in het verkennen van mogelijke toekomsten. Omdat de vier scenario's ook samen kunnen gaan, ontstaat een beeld welke mix van sturingsstijlen past bij de complexe context waarin een opgave nu of op termijn moet worden aangevlogen. In de scenario's is nog weinig oog voor een cruciale vraag als de beschikbaarheid van middelen. Dat is echter in de praktijk van water governance echter wel een bepalende factor. Zolang een overheid de middelen heeft om zelf te voorzien in collectieve diensten en goederen en daar ook voldoende politiek en maatschappelijk draagvlak voor bestaat, is de noodzaak om na te denken over een ander scenario niet groot. Andersom leidt het ontbreken van middelen of steun al snel tot het overlaten van taken aan markt of samenleving. Tot op heden is het toepassen van governance scenario's nog geen gemeengoed en zeker nog niet als het gaat om een lange termijnvraagstuk bij uitstek als klimaatadaptatie. Dat is naar onze mening ten onrechte. Het zou goed zijn om het denken over governance-scenario's juist bij ingewikkelde vraagstukken met een lange termijn, waarbij de rol van de overheid niet op voorhand vaststaat, vaker toe te passen. Niet alleen om na te denken over de robuustheid van ingezet beleid of om het palet mogelijke opties breder en dus beter te kunnen verkennen. Maar ook om na te denken over de metavraag wat überhaupt nu en in de toekomst een wenselijke rol voor de overheid is en hoe die zou kunnen evolueren. Als een overheid zich uit een bepaald domein langzaamaan wil terugtrekken is het verstandig om na te denken hoe deze overheid gaandeweg van sturingsstijl zou kunnen veranderen en hoe ze daarbij de 'terugtocht' dekt.

SUMMARY

Thinking about long-term developments seems to be part of the culture of the Dutch water domain. All dikes are constructed for a period of at least 50 years. Within the Delta Program the time horizon is even till 2100. Also the use of scenarios is quite common in the Dutch water domain. Especially the climate scenarios of the Dutch Royal Meteorological Institute are frequently used to think about possible adaptation pathways. However, the lack of attention for governance issues in these scenarios is striking. In this article we propose four delta governance scenarios which can be helpful to reflect upon suitable governmental roles given different contextual conditions.

LITERATUURLIJST

- Anderson, B. (2010) Preemption, precaution, preparedness: anticipatory action and future geographies, *Progress in Human Geography*, 34(6): 1-22.
- Asselt, M.B.A. van, A. Faas, F. van der Molen en S.A. Veenman (red) (2010) *Uit zicht: toekomstverkennen met beleid*, Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
- Biggs, R., C. Raudsepp-Hearne, C. Atkinson-Palombo, E. Bohensky, E. Boyd, G. Cundill, H. Fox, S. Ingram, K. Kok, S. Spehar, M. Tengö, D. Timmer and M. Zurek (2007) Linking futures across scales: a dialog on multiscale scenarios, *Ecology and Society*, 12(1): 17.
- Centraal Planbureau, Milieu- en Natuurplanbureau en Ruimtelijk Planbureau (2006) *Welvaart en leefomgeving: een scenariostudie voor Nederland in 2040*, Den Haag.
- Chermack, T.J. (2004) Improving decision-making with scenario planning, *Futures*, 36(3): 295-309.
- Deltares en Planbureau voor de Leefomgeving (2011) *Deltascenario's: verkenning van mogelijke fysieke en sociaaleconomische ontwikkelingen in de 21ste eeuw op basis van KNMI'06 en WLO-scenario's, voor gebruik in het Deltaprogramma 2011-2012*, Delft: Deltares.
- Hulme, M. and S. Dessai (2008) Predicting, deciding, learning: can one evaluate the 'success' of national climate scenarios? *Environmental Research Letters*, 3(4).
- Leeuwen, C.W.G.J. van en R.J. in 't Veld (2013) *Toekomst van watergovernance: watergovernance in Haarlemmermeer*, Hoofddorp: gemeente Haarlemmermeer.
- Interprovinciaal Overleg (2013) *Drie scenario's ter inspiratie van de strategische dialoog over de toekomst van het middenbestuur*, Den Haag: IPO.
- Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut (2014) *KNMI '14 klimaatscenario's voor Nederland: leidraad voor professionals in klimaatadaptatie*, De Bilt: KNMI.
- Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut, Planbureau voor de Leefomgeving, Centraal Planbureau, LEI Wageningen UR, en Deltares (2013) *Deltascenario's voor 2050 en 2100: nadere uitwerking 2012-2013*.
- Schoemaker, P.J.H. (1993) Multiple scenario development: its conceptual and behavioral foundation, *Strategic Management Journal*, 14(3): 193-213.
- Schwartz, P. (1991) *The art of the long view*, New York: Doubleday.
- Sharpe, B. and K. van der Heijden (eds) (2007) *Scenarios for success: turning insights into action*, Chichester: Wiley.
- Shearer, A.W. (2005) Approaching scenario-based studies: three perceptions about the future and considerations for landscape planning, *Environment and Planning B*, 32(1): 67-87.
- Twist, M.J.W. van, M.A. van der Steen, M. van der Vlis en R. Demkes (2009) *Toekomstverkenning en organisatieontwikkeling: ontwerpkeuzes in het scenario-project RWS 2020*, Den Haag: NSOB.

-
- 1 De delta governance scenario's zijn ontwikkeld door de auteurs van dit artikel, binnen de Vakgroep Bestuurskunde aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.
  - 2 De weergave van de workshop is gebaseerd op het verslag van de workshop door Van Buuren, Verkerk en Van Broekhoven, online beschikbaar [http://www.kennisvoorklimaat.nl/nl/25223396-Conferentie_Governance_van_klimaatadaptatie_13_maart_2014.html] ■